

Environmentálne podmienené bariéry starostlivosti o seba v sociálnej práci

Environmental conditions of Self-Care barriers in Social Work

Zuzana POKLEMBOVÁ

ABSTRAKT

Potreba zlepšenia starostlivosti o seba sociálnych pracovníkov a pracovníčok a jej prispôsobenia ich osobným potrebám, ako aj súčasnej praxi sociálnej práce neustále rastie. Výskumné zistenia identifikujú dve hlavné oblasti bariér starostlivosti o seba sociálnych pracovníkov a pracovníčok, zasahujúce do ich profesionálnej a osobnej starostlivosti o seba: interné a externé faktory. Zatiaľ čo ako hlavná interná bariéra je najčastejšie spomínaný nedostatok času a nedostatočný časový manažment, v oblasti vonkajších bariér je identifikovaných viac oblastí. Príspevok sa zameriava na environmentálne podmienené bariéry starostlivosti o seba pomenované respondentmi (sociálnymi pracovníkmi vo všeobecnosti a komunitnými sociálnymi pracovníkmi) vo výskumoch realizovaných v oblasti sociálnej práce na *Slovensku*.

Kľúčové slová: Sociálna práca. Starostlivosť o seba. Self-Care. Bariéry starostlivosti o seba.

ABSTRACT

There is an increasing need to improve social workers' self-care and adapt it to their personal needs as well as to current social work practice. Research findings suggest that social workers identify two main areas interfering of their professional and personal Self-Care practice: internal and external. While as main internal barrier helping professional perceive lack of time and week time management, more group of external barriers are recognised. This article focusses on environmentally conditioned barriers named by respondents (social workers generally and community social workers) through research conducted in the field of social work in *Slovakia*.

Key words: Social Work. Self-Care. Environmental Barriers of Self-Care.

ÚVOD

Potreba zlepšenia starostlivosti o seba sociálnych pracovníkov a pracovníčok a jej prispôsobenia ich osobným potrebám, ako aj podmienkam ich súčasnej praxe sociálnej práce neustále nabera na význame. V príspevku sa zameriavame na environmentálne podmienené bariéry starostlivosti o seba, tak ako boli pomenované samotnými respondentmi vo výskumoch realizovaných v oblasti sociálnej práce na *Slovensku* s dôrazom na sociálnu prácu v komunitných centrách a priamo v marginalizovaných rómskych komunitách. Frumkin (2005) upozorňuje na potrebu ochrany pred environmentálnym

znevýhodnením ohrozených skupín obyvateľov. V kontexte sociálnej práce v podmienkach *Slovenskej republiky* je jednou z takto ohrozených skupín marginalizovaná rómska komunita. Sekundárne sa v environmentálne znevýhodnenom prostredí nevyhnutne nachádzajú počas svojho pracovného času aj sociálni pracovníci a pracovníčky.

Jednou z oblastí sociálnej práce, na ktorú sú kladené enormné nároky v oblasti jej výkonu je komunitná sociálna práca s marginalizovanými rómskymi komunitami. I keď táto marginalizovaná skupina nie je jedinou cieľovou skupinou komunitnej sociálnej práce,

v prostredí *Slovenskej republiky* je v komunitnej praxi prevládajúcou (aj z dôvodu takto nastavených národných projektov) a navyše, laickou a často i odbornou verejnosťou je vnímaná pre komunitnú sociálnu prácu ako primárna. V takto vymedzených podmienkach sú komunitní sociálni pracovníci a pracovníčky stavaní pred náročnú úlohu sociálnej inklúzie lokálne silne diferencovaných komunít, za dodržiavania jednotne stanovených pravidiel národných projektov, plnenia, (často nereálnych a protichodných) očakávaní majority, minority a samosprávy.

1 Komunitná sociálna práca na Slovensku

Komunitná sociálna práca bola v rokoch 2017 – 2023 realizovaná na Slovensku v rámci *Národného projektu Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít* (2019)¹. V rámci tohto projektu bola vytvorená sieť komunitných centier, ktoré vytvárali otvorený a bezpečný priestor pre spoločné stretávanie sa členov (nielen marginalizovanej) komunity. Poslaním takto vzniknutých komunitných centier bola podpora pozitívnej zmeny, posilňovanie sociálnej súdržnosti v obci vytváraním mostov medzi minoritou a majoritou a prekonávanie problémov založených na participácii samotných členov komunity.

Hlavným cieľom komunitnej sociálnej práce v centrách zriadených a financovaných týmto projektom bolo zvýšiť finančnú gramotnosť, zamestnateľnosť a zamestnanosť marginalizovaných komunít, prostredníctvom sociálnych služieb krízovej intervencie, ktoré poskytovali dostupné, štandardizované odborné činnosti a ďalšie činnosti a aktivity realizované v oblasti podpory sociálnej inklúzie osôb v nepriaznivej sociálnej situácii a ohrozených sociálnym vylúčením alebo s obmedzenou schopnosťou spoločensky sa začleniť a samostatne riešiť svoje problémy. V období rokov 2016 – 2023 sa ko-

munitná práca v podmienkach *Slovenskej republiky* realizovala prevažne so zameraním na marginalizované rómske komunity

Charakter komunitnej sociálnej práce a adekvátna reakcia na aktuálne problémy marginalizovanej komunity vyžaduje umiestnenie komunitných centier priamo v komunite alebo v jej bezprostrednej blízkosti. Environmentálne podmienky výkonu komunitnej sociálnej práce zodpovedali životným podmienkam marginalizovaných komunít. Vzhľadom na to, že do projektu sa zapojili predovšetkým obce s výraznými problémami, šlo často o podmienky nezodpovedajúce bežne očakávaným kritériám bezpečnosti pri práci a ochrany zdravia. Takéto umiestnenie komunitných centier však, napriek nárokom, ktoré kládlo na samotných komunitných sociálnych pracovníkov, umožnilo maximalizáciu sprístupnenia príležitosti a možnosti zapojenia sa do ekonomického, sociálneho a kultúrneho života spoločnosti sociálne vylúčeným jednotlivcom a rodinám.

2 Starostlivosť o seba v sociálnej práci

Starostlivosť o seba je vo svojom obsahu aj miere vysoko individuálna. V rôznom rozsahu i spôsobe plnenia je starostlivosť o seba samozrejmosťou súčasťou života každého človeka. Táto miera i forma nie je počas života jednotlivca fixná, mení sa nielen v jednotlivých životných etapách, ale podlieha aj ďalším individuálnym a spoločenským faktorom, sociálny vplyv okolia nevynímajúc. Starostlivosť o seba je zámernou činnosťou jednotlivca a ako taká môže byť vedome menená (Poklembová 2018; 2019a; 2019b). Vo veľkej miere je ovplyvnená vzormi okolia, i keď potrebný časový rozsah i spôsob napĺňania starostlivosti o seba je vysoko individuálny. Autori z rôznych sociálno-vedných oblastí venujúci sa problematike pomáhajúcich profesií, ponúkajú rozsiahlu bázu empirických zistení potvrdzujúcich potrebu osobnej i profesionálnej starostlivosti o seba ako nevyhnutnej súčasti života (Miller 2019; Poklembová 2020).

¹ Projekt je pokračovaním realizovaného národného projektu Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou MRK - I. Fáza, ktorý bol implementovaný ÚV SR/ÚSVRK v období

01/2016-12/2019 a od polovice roku 2023 jeho nepriamym pokračovaním je Národný projekt Rozvojové tímy I.

Najčastejšie, tak, ako býva život rozdeľovaný na súkromný a pracovný je aj starostlivosť o seba rozdeľovaná na dve základné oblasti: rozhodnutia, týkajúce sa spôsobu života, a prispôsobenie sa pracovným podmienkam (Grise-Owens 2016a; 2016b; 2017). Podobne na pracovnú a súkromnú rozdeľujú starostlivosť o seba aj Lee a Miller (2013). Osobnú starostlivosť popisujú ako proces zámerných aktivít s cieľom podpory celostného zdravia a pohody samého seba, zatiaľ čo profesionálnu starostlivosť o seba definujú ako proces zámerných aktivít podporujúcich efektívne a vhodné využitie samého seba v profesijnej role za súčasného udržania celostného zdravia a pohody.

Podrobnejšie delenia z európskeho a severoamerického prostredia vychádzajú z dvojdimenzionality starostlivosti o seba (Dorociak 2015), ktorú rozdeľujú na osobnú a profesionálnu starostlivosť o seba. Pričom stratégie osobnej starostlivosti o seba zahŕňajú aktivity zamerané na fyzický, duševný, spirituálny, sociálny a rekreačný rozvoj osobnosti, zatiaľ čo stratégie profesionálnej starostlivosti o seba sú zamerané na psychický a sociálny aspekt osobnosti, zosúladienie pracovného a osobného života a osobnostný rozvoj (Baker 2003; Richards 2010).

Dôležitou súčasťou starostlivosti o seba je aj identifikácia a podrobné poznanie bariér starostlivosti o seba je nevyhnutným východiskom pre ich zlepšenia. Súčasne je možné vnímať ako alarmujúce pretrvávajúce bariéry súvisiace s nedostatkom času. Mnohokrát vyplývajú z množstva pracovných povinností a následného konfliktu potrieb rodiny, vrátane blízkych osôb a svojich vlastných potrieb, keďže existencia konfliktu medzi prácou a rodinou (Rupert 2015) je jedným z významných faktorov ovplyvňujúcich vznik syndrómu vyhorenia v pomáhajúcich profesiách.

3 Environmentálne podmienené bariéry starostlivosti o seba sociálnych pracovníkov a pracovníčok

Oproti tradičnému ponímaniu environmentálnych faktorov, ktoré boli zamerané predovšetkým na zmeny a znečistenie životného prostredia ovplyvňujúce spoločnosť a jednotlivca, aktuálne prístupy konceptualizujú „environmentálnosť“ ako široký rozsah človekom spôsobených a/alebo ovplyvnených faktorov, majúcich vplyv na sociálne prostredie (Frumkin 2005). Takto definované environmentálne faktory zahŕňajú aj dopravu, možnosti prostriedky udržiavania čistoty a poriadku, segregovanosti obydľí – a miesta výkonu sociálnej práce, a v mikrorozmere fyzické i sociálne podmienky (pracovného i súkromného) prostredia jednotlivca.

V našich doterajších výskumoch (Poklembová 2018; 2019b; 2020; Miller 2018) sme vnímané bariéry v starostlivosti o seba zisťovali oddelene pre pracovnú a osobnú oblasť. Mnohé oblasti bariér v starostlivosti o seba (nedostatok času, pracovná vyťaženosť, atď.) sa prelínali oboma oblasťami². Nedostatok času bol spájaný nielen s vysokým pracovným zaťažením, ale tiež s vnímanou zlou organizáciou času a práce, prípadne rodinnými povinnosťami a nárokmi blízkych. V etape výskumu, ktorá bola zameraná výhradne na sociálnych pracovníkov a pracovníčky zamestnaných v rámci *Národného projektu Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít*, sme, aj vzhľadom na výsledky následných rozhovorov s respondentami pracovali s bariérami spoločne pre obe oblasti ich starostlivosti o seba.

Vo výskume zameranom na starostlivosť sociálnych pracovníkov a pracovníčok na Slovensku (Poklembová 2020; Miller 2018) sme identifikovali štyri najčastejšie skupiny bariér v starostlivosti o seba v súkromnom i profesijnom živote: nedostatok času, nedostatok finančných zdrojov, únavu a vyčerpanosť a pracovné povinnosti (ktoré sa môžu,

² V jednotlivých etapách výskumu prevažná väčšina respondentov z radov sociálnych pracovníkov (takmer 90 %) vnímala existenciu bariér vo svojej osobnej alebo profesionálnej starostlivosti. Najčastejšie vnímanou bariérou bol nedostatok

času (viac ako 70 %), vysoká pracovná zaťaženosť (nad 40 %), každý šiesty respondent uviedol vedomé uprednostňovanie potrieb iných a rodiny a viac ako 10 % z nich nedostatok finančných prostriedkov.

ale nemusia prekryvať s nedostatkom času). V následnej etape výskumu zameranej na komunitných sociálnych pracovníkov³ bola identifikovaná ďalšia bariéra: životné prostredie (čistota, dostupnosť) a sekundárne nekomunikovanie potrieb, resp. prekážok v ich napĺňaní so zamestnávateľom.

Samotné identifikovanie bariér starostlivosti o seba v pracovnom aj osobnom živote je prvým impulzom starostlivosti a východiskovým krokom k ich prekonaniu. Nevyhnutným následným krokom je však komunikácia vlastných potrieb a identifikovaných prekážok v ich napĺňaní s okolím a zainteresovanými subjektami, ktoré môžu mať vplyv na vznik, minimalizáciu alebo odstránenie týchto bariér. Za významnú považujeme aj skutočnosť, že parciálna odpoveď na parciálnu položku profesionálnej starostlivosti „*Som schopný/á povedať nie*“ pozitívne korelovala s mierou celkovej starostlivosti o seba komunitných sociálnych pracovníkov a pracovníčok ($r=0,38$, $p = 0.01$), pričom jedna pätina opýtaných označila odpoveď „zriedka alebo nikdy“ a ďalšie dve pätiny „občas“, čo spolu tvorilo 58 % respondentov.

Túto respondentmi identifikovanú bariéru vnímame ako veľmi dôležitú, nakoľko environmentálne prostredie sociálnej práce je ovplyvnené rozhodnutiami verejných politík a toto „*nekomunikovanie potrieb*“ bolo identifikované práve medzi pracovníkmi komunitných centier (najčastejšie z pozície *Garanta/ky komunitného centra*) k miestnej samospráve. Táto bariéra bola vnímaná ako významná aj z toho dôvodu, že zriaďovateľom komunitného centra bol vo väčšine prípadov obecný alebo mestský úrad. Jednou z možností zlepšenia plynulosti komunikácie a následne aj odstraňovania, predchádzania vzniku a minimalizácie environmentálnych bariér v starostlivosti o seba vidíme v spoločných supervíznych a mediových stretnutiach pracovníkov komunitných centier s ich zriaďovateľmi a zástupcami samosprávy, sociálno-psychologických výcvikoch a komunikačných tréningoch pre zamestnancov ko-

munitných centier, práca s ich sebahodnotou, osobnými hranicami, ako aj postojmi a očakávaniami odbornej i laickej verejnosti od komunitnej sociálnej práce.

ZÁVER

Sociálni pracovníci a pracovníčky sa v súlade s etickým kódexom zaujímajú o celého klienta v rámci jeho prirodzeného prostredia a usilujú sa o spoznávanie všetkých dôležitých aspektov jeho (rodinného, komunitného, spoločenského) života. Záujem o prirodzené prostredie však nekončí prirodzeným životným prostredím klienta, v širšom kontexte zahŕňa aj spoločenské a prirodzené prostredie pracovného výkonu sociálnej práce a premieta sa i podmienok starostlivosti o seba sociálnych pracovníkov a pracovníčok. Zatiaľ čo zabezpečenie priestoru pre osobnú starostlivosť o seba a jej fyzický, duševný, spirituálny i sociálny rozmer je v prevažnej miere v rukách samotného pomáhajúceho profesionála, environmentálne podmienky profesionálnej starostlivosti o seba má, najmä pri výkone sociálnej práce v komunitných centrách a priamo v prirodzenom prostredí znevýhodnenej komunity, možnosť v zásadnej miere ovplyvniť zamestnávateľ.

Zoznam bibliografických odkazov

- BAKER, Ellen, 2003. *Caring for ourselves: The therapist's guide to personal and professional well-being*. Washington, DC: American Psychological Association. ISBN 978-1-55798-934-5.
- BUSH, Ashley, 2015. *Simple Self-Care for Therapists*. New York: W. W. Norton & Company. ISBN 978-03-93708-37-0.
- DOROCIÁK, Katherine E., RUPERT, Patricia, BRYANT, Fred B., ZAHNISER, Evan, 2017. Development of the Professional Self-Care Scale. In: *Journal of Counseling Psychology* [online]. Roč. 64. č. 3. s. 325–34 [cit. 2023-10-19]. ISSN 0022-0167. DOI: <https://doi.org/10.1037/cou0000206>

³ (N=100+).

- FRUMKIN, Howard, 2005. Health, equity, and the built environment. In: *Environmental Health Perspectives* [online]. Roč. V., č. 113, s. 290-291 [cit. 2023-11-27]. ISSN 1552-9924. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1257564/>
- GRISE-OWENS, Erlene et al., 2016a. A Field Practicum Experience in Designing and Developing a Wellness Initiative: An Agency and University Partnership. In: *Field Educator* [online]. Roč. 6, č. 2, s. 1-19 [cit. 2023-10-19]. ISSN 2165-3038. Dostupné z: <https://fielddeducator.simmons.edu/article/a-field-practicum-experience-in-designing-and-developing-a-wellness-initiative-an-agency-and-university-partnership/>
- GRISE-OWENS, Erlene, MILLER, Justin J., EAVES, Mindy, Eds., 2016b. *The A-to-Z Self-care Handbook for Social Workers and Other Helping Professionals*. Harrisburg: The New Social Worker Press. ISBN 978-1-92-910953-1.
- GRISE-OWENS, Erlene, MILLER, Justin J., ESCOBAR-RATCLIFF, Laura E., GEORGE, Nicole, 2017. Teaching Note—Teaching Self-Care and Wellness as a Professional Practice Skill: A Curricular Case Example. In: *Journal of Social Work Education* [online]. Roč. 1. 54, č. 1, s. 180-186 [cit. 2023-11-21]. ISSN 2163-5811. DOI: <https://doi.org/10.1080/10437797.2017.1308778>
- LEE, Jacquelin J., MILLER, Shari, 2013. A Self-Care Framework for Social Workers: Building a Strong Foundation for Practice. In: *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* [online]. Roč. 94, č. 2, s. 96-103 [cit. 2023-11-19]. ISSN 1044-3894. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/266395156_A_Self-Care_Framework_for_Social_Workers_Building_a_Strong_Foundation_for_Practice
- LEE, J. Jacquelin, BRIDE, Brian E. MILLER, Shari E., 2016. *Development and Initial Validation of the Self-Care Practices Scale (SCPS)*. Poster presented at the Society for Social Work Research 19th Annual Conference, Washington, DC, January [online]. [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://sswr.confex.com/sswr/2016/webprogram/Paper26999.html>
- LOVAŠ, Ladislav et al., 2014. *Psychologické kontexty starostlivosti o seba*. Košice: UPJŠ. ISBN 978-80-8152-196-6.
- LUKÁČOVÁ, Lenka a Eva ŽIAKOVÁ, 2018. *Rizikové a preventívne faktory syndrómu vyhorenia v pomáhajúcich profesiách*. Košice: UPJŠ. ISBN 978-80-8152-634-3.
- MILLER, Justin J., POKLEMBOVÁ, Zuzana, GRISE-OWENS, Erlene a Abigail BOWMAN, 2018. Exploring the self-care practice of social workers in Slovakia: How they fare? In: *International Social Work* [online]. Roč. 63, č. 1. [cit. 2023-10-19]. ISSN 1461-7234. DOI: <https://doi.org/10.1177/0020872818773150>
- MILLER, Justin J., LEE, Jacquelyn, SHALASH, Nada a Zuzana POKLEMBOVÁ, 2019. Self-compassion among social workers. In: *Journal of Social Work* [online]. Roč. 20, č. 4 [cit. 2023-11-21]. ISSN 1468-0173. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1468017319829404>
- NEFF, Kristin D., 2003. Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. In: *Self and Identity* [online]. Roč. 2003, č. 2, s. 85-101 [cit. 2023-10-19]. ISSN 1529-8868. DOI: [10.1080/15298860390129863](https://doi.org/10.1080/15298860390129863)
- NEFF, Kristin D., 2011. Self-compassion, self-esteem, and well-being. In: *Social and Personality Psychology Compass* [online]. Roč. 5, č. 1, s. 1-12 [cit. 2023-10-19]. ISSN 1751-9004. Dostupné z: https://self-compassion.org/wp-content/uploads/2015/12/SC.SE_Well-being.pdf
- NEFF, Kristin D., WHITTAKER, Tiffany A. a Anke KARL, 2017. Examining the Factor Structure of the Self-Compassion Scale in Four Distinct Populations: Is the Use of a Total Scale Score Justified? In: *Journal of Personality Assessment* [online]. Roč. 99, č. 6, s. 596-607 [cit. 2023-10-19]. ISSN

- 0022-3891. <https://pub-med.ncbi.nlm.nih.gov/28140679/>
- POKLEMBOVÁ, Zuzana a Antónia SABO-LOVÁ FABIANOVÁ, 2018. Zmeny v reziliencii, v stratégiách zvládania školskej záťaže a vo všímavosti u študentov a študentiek vysokej školy – Predstavenie pilotnej štúdie. In: *Aktuálne výzvy pre sociálnu prácu: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Prešov: PU v Prešove, s. 118 – 131. ISBN 978-80-555-2076-6.
- POKLEMBOVÁ, Zuzana, 2019a. Possibilities of using mindfulness in helping professions. In: ŠIŇANSKÁ, K. a L. TÓTHOVÁ, 2019. *Social work without prejudices*. Warsaw: Respect. ISBN 978-83-950824-1-2.
- POKLEMBOVÁ, Zuzana, 2019b. Všímavosť a sebasúcit v sociálnej práci. In: *Journal socioterapie* [online]. Roč. 5, č. 2, s. 27-32 [cit. 2023-10-19]. ISSN 2453-7543. Dostupné z: https://www.unipo.sk/public/media/29623/JS_SSP.pdf
- POKLEMBOVÁ, Zuzana, 2020. *Starostlivosť o seba u sociálnych pracovníkov a pracovníčok*. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 978-80-555-2630-0.
- POKLEMBOVÁ, Zuzana a Justin J. MILLER, 2020. *Starostlivosť o seba pre študentov a študentky sociálnej práce*. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 978-80-555-2553-2.
- POKLEMBOVÁ, Zuzana, 2021. *Model starostlivosti o seba v sociálnej práci*. Lipovce: A-Print. ISBN 978-80-89721-57-3.
- RAAB, Kelley Ann, 2014. Mindfulness, Self-Compassion, and Empathy Among Health Care Professionals: A Review of the Literature. In: *Journal of Health Care Chaplaincy* [online]. Roč. 20, č. 3, s. 95-108 [cit. 2023-10-19]. ISSN 1528-6916. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/08854726.2014.913876>
- RICHARDS, Kelly, CAMPENNI Estelle a Janet MUSE-BURKE, 2010. Self-care and well-being in mental health professionals: The mediating effects of self-awareness and mindfulness. In: *Journal of Mental Health Counseling*, Roč. 32, č. 3, s. 247-264. ISSN 1040-2861.
- RUPERT, Patrícia A., MILLER, Alisha O. a Katherine E. DOEOCIK, 2015. Preventing burnout: What does the research tell us? In: *Professional Psychology: Research and Practice*. Roč. 46, č. 3, s. 168-174. ISSN 0735-7028.
- Etický kódex sociálnych pracovníkov*, 1997. [online]. [cit. 2023-11-17]. Dostupné z: https://www.tsk.sk/buxus/docs/Etický_kodex_socialnych_pracovnikov.pdf
- Národný projekt Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit*, 2017. [online]. [cit. 2023-11-17]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/komunitne-sluzby-v-mestach-a-obciach-s-pritomnostou-marginalizovanych-romskych-komunit-ii-faza/zakladne-informacie-o-narodnom-projekte>

Afiliácia

Príspevok vyšiel s podporou projektu VEGA č. 1/0535/23 s názvom *Integrácia ukrajinských migrantov a posúdenie náročnej životnej situácie spojennej s krízou vyvolanou vojnovým konfliktom optikou sociálnej práce* a projektu KEGA č. 027PU-4/2022 *Transfer digitálnych technológií do inovácie metodiky odbornej praxe v pregraduálnej príprave študentov sociálnej práce*.

Kontaktné údaje

doc. Ing. Mgr. Zuzana POKLEMBOVÁ, PhD.

Inštitút edukológie a sociálnej práce

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

E-mail: zuzana.poklembova@unipo.sk